

dem modo fuerit constitutum, et idem obiectum sensibile eodem modo ad organum sese habuerit, idea materialis et sensualis eadem esse debet. Si vero organum sensorium non fuerit eodem modo constitutum, vel obiectum idem non eodem modo ad organum referatur, diversa esse potest idea materialis et sensualis. Etenim in primo casu nulla est ratio, cur motus organo sensorio impressus non sit idem, quum motus nervis sensoriis imprimendus pendeat tantum ab interna atque externa organi constitutione, atque a modo, quo obiectum idem ad organum referatur; igitur species impressa erit eadem, ac proinde idea materialis et sensualis erit quoque eadem. Ob rationes contrarias in altero casu fieri potest, ut motus organo sensorio ab eodem obiecto impressus non sit idem, ac proinde species impressa, ideoque et idea materialis et sensualis sit diversa. Rem exemplis illustrabimus. Ponamus oculo sano eoque nudo eudem videri hominem lumine eodem illustratum et in eodem aëris statu: nemo non novit hominem illum eudem apparet sive magnitudinem sive formam sive gradum distinctae visionis species. Ponamus iam eudem hominem in planicie constitutum longius recedere, distinctam visionem hominisque magnitudinem sensim imminentis videbis ita, ut tandem obscura prorsus fiat visio, et magnitudo evanescat. In primo casu idem

obiectum ad idem organum eodem modo constitutum refertur eodem modo, in secundo casu diverso modo. Si oculus vitro concavo muniatur, idem obiectum, in eadem distantia, eodem modo illustratum, et manente eodem aëris statu, valde imminutum apparet ita, ut homo pueri formam mentiatur; diversitas in hoc casu in diversa organi constitutione externa posita est. Ictero laborantibus obiecta praesertim alba videntur flava; in hoc casu ideae sensualis diversitas pendet a constitutione interna oculi. At si ponamus, hominem in fastigio turris non admodum altae consistentem videri per vitrum concavum; perinde heic sese habebit, ac si nudo oculo in turris peraltae fastigio conspiceretur, atque in hoc casu diversitas visionis pendet tum a constitutione organi, tum a modo, quo obiectum ad organum refertur. In aliis sensibus res eadem experientia confirmatur. Ita tactus in parte corporis contusa aliter sese habet, quam ubi nulla facta fuit contusio.

Itaque ad detegendam cavendamque sensuum fallaciam plurimae statui possunt regulae. Et 1. quidem organum sensorium rite constitutum censeri debet, si idem obiectum, quod eodem modo sese habet ad organum, quo alias sese habebat, tale quoque apparet, quale alias apparuit. Sic oculus rite constitutus est, si idem obiectum in eadem distantia eodemque situ, lumine ad claram distinctam-

que visionem sufficiente collustratum , tale apparet , quale antea in eadem distantia eodem que situ et eodem lumine illustratum nobis apparuit . II. Si constet , organum sensorium rite esse constitutum , obiectum vero non idem apparet , quale alias visum est , in ipso obiecto vel in ipso modo aliquid immutatum fuisse , recte colligitur . III. Si constet , obiectum idem eodem modo sese habere , sensualem vero ideam nobis diversam inesse ; organum sensorium non eodem modo constitutum esse , merito infertur . Igitur ex his regulis constantes obiectorum apparentias ab inconstantibus licet discernere .

Ex iisdem regulis diversa quoque organorum officia colliguntur . Si obiectum idem sensibile in diversa organa sensoria agit , ideae materiales et sensuales diversae sunt . Nam experientia constat , obiectum sensibile non posse eodem modo agere in unum organum , quo agit in alterum . Ita colorata agunt in oculum mediante lumine , in organum tactus per contactum immediatum . Evidens igitur est , motum fibrillis nerveis unius organi ab eodem obiecto sensibili impressum diversum omnino esse ab eo , qui alterius organi fibrillis imprimitur , ac proinde species impressas esse diversas , ideoque et diversas ideas materiales ac sensuales . Diversas esse notiones diversis sensibus adquisitas , confirmat exemplum , quod in transactionibus philosophicis legitur . Cae-

cus a nativitate quam visus usum chirurgica operatione recuperasset , solo visu corporum distantias , et solida corpora a pictis non bene primum distinguebat ; omnia enim visibilia veluti oculum tangentia ipsi apparebant : ex figuris et coloribus sensu perceptis canem a fele , quos adhuc caecus saepissime traxerat , et tactu probe discernebat , non poterat distinguere ; nesciebat enim , utrum sensatio canis visu percepti producta esset ab eodem obiecto , quod antea per tactum producebat sensationem canis diversam , an ab illo obiecto , quod per tactum producebat sensationem felis . Hoc propria experientia erat attentione adhibita potuit addiscere .

Nec licet obiicere , quod caeci tactu colores distinguant , et surdi loquentium verba visu intelligent . Nam si duae qualitates in codem obiecto simul necessario insint , uno sensu dignosci potest ex una , alteram adesse , quae ad alterum sensum pertinet ; in hoc enim casu una est signum alterius . Porro cum colore , quo obiectum tinctum videtur , coniuncta est quaedam superficie dispositio , vi cuius lumen reflectitur ita , ut istius coloris sensatio excitetur , atque ea dispositio tactu discerni potest ab iis praesertim , qui visu orbati minimas in tactus organo differentias subtilius et faciliter percipiunt . Vbi ergo ista deprehenditur superficie dispositio , concluditur , ibidem quoque adesse talem colorem ,

v. g. hanc qualitatem, quae a visu pollenti-
bus appellatur color ruber vel niger. Verum
caecus, qui colorem unum ab alio per ta-
ctum ita distinguit, non eamdem habet co-
loris ideam, quam nos habemus. Tactu non
percipit, nisi speciem quamdam asperitatis vel
laevitatis in ipsa superficie, quae cum dato
aliquo colore coniuncta est. Idem patet evi-
denter in surdis loquentibus, qui verba ore
prolata ex labiorum motu et varia oris figura
situque labiorum intelligent, non autem ex so-
no. Etenim cum singulis verbis singulae con-
iunguntur oris configurationes labiorumque
motus ita, ut absque illis verba proferri ne-
queant: surdus autem cum illis coniungere
usu didicit ideas vel notiones, quas nos cum
vocabus seu sonis diversis tamquam idearum
vel notionum quarundam signis iungere con-
suevimus. Quando igitur caecus tactu colo-
res discernit, ideam quidem colorum, ut ita
dicam, sociam habet; sed quae, quam ta-
ctui respondeat, diversa prorsus est ab ea,
quae visionis organo convenit. Tactum visio-
nis vices mirifice aliquando gerere, demonstrat
exemplum artificis cuiusdam, qui, narranti-
bus viris fide dignissimis, solo tactu faciei
ideam valde distinctam adquirebat, et ex ce-
ra effingebat imaginem simillimam, quallem,
qui visu pollet, artis suae peritisimus per-
ficere posset. Cepit eiusdem rei experimen-
tum dux Braciani, qui in cella profunda

contra omnem luminis accessum optime mu-
nita imaginem suam fieri curavit, ut certis-
simus esset, artificem ne minimum quidem
visu invari. Fecit idem artifex imagines sta-
tuis marmoreis Caroli I. anglorum regis, et
Urbani VIII. pontificis maximi simillimas.
Similiter surdus, qui visu verba loquentis di-
stinguit, ideam sonorum sociam habet; sed
quae quum visui respondeat, diversa prorsus
est ab ea, quae auditus propria est. Hinc
quamvis caeci et surdi loquentes iisdem no-
biscum utantur nominibus, ubi de coloribus
vel de sonis sermo est; res tamen omnino
diversas nos illique intelligimus. E. g. caecus
natus niger coloris nomine certam quamdam
intelligit superficie dispositionem tactu *per-
ceptibilem*, nos vero *visibilem* qualitatem,
Surdus natus, si de musica sermo sit, cog-
itat de figuris instrumentorum et motibus
musicorum, nos vero sonorum combina-
tionem consideramus. Ceterum ex his omnibus
patet, surdum natum diligenti educatione ita
institui posse, ut ex oris labiorumque motu
et configuratione intelligat, quae alii homi-
nes proferunt, et suas etiam cogitationes a-
liis manifestet. Potest enim ita doceri, ut et
legere et scripturae sensum percipere valeat,
quae quidem omnia pluribus experimentis
confirmata fuere. Maximi autem momenti est
haec animadvertere, ut parvuli, quibus au-
ditum natura negavit, cogitationibus illis non

priventur, quae ad salutem aeternam pertinent.

ARTICVLVS III.

De imaginatione et memoria.

I

Facultas *imaginandi* seu *imaginatio* sive *phantasia* dicitur: *facultas producendi perceptiones rerum sensibilium absentium*. Ideam ab imaginatione productam deinceps dicimus *phantasma*, ut illam ab idea sensuali, quae vi actualis sensationis in anima exsistit, distinguamus. Quod autem animae competit *imaginandi* facultas, demonstrat quotidiana experientia. Nam patriae nostrae, parentum, amicorum aliorumque obiectorum sensibilium absentium ideas revocamus: seu iterum producimus.

Quod imaginamur, minus clare imaginamur, quam si idem sensu percipiamus; facilis vero et clarus id imaginamur, quod sensu distincte, quam quod confuse tantum percipimus. Id pariter quotidiana experientia certissimum est. Multo clarus solem praesentem vel quolibet aliud obiectum visu percipimus, quam absentem imaginatione: facilis ac clarus producimus ideas distinctas figurae, magnitudinis, situs partium et motus, quam ideas confusas coloris, odoris, sa-

poris, et ideo si quaedam imaginari conemur, unusquisque in se ipso experitur statim, sibi occurrere obiecta visibilia, et verba seu sonos articulatos, quorum ideas distinctas habemus; colores autem, odores, sapores, quorum ideas confusas habemus, vix nobis imaginari licet. Igitur phantasmatu minus clara sunt, quam ideae sensuales. Quia vero sensatio illa debilior est, quae minorem claritatis gradum habet, actus imaginationis aequipollent sensationibus debilioribus; et quemadmodum sensatio fortior obscurat debilitem, sic etiam sensationes ita obscurant actus imaginationis, ut horum actuum subinde nobis prorsus concii non simus. Et ideo si actus imaginationis soli sint in mente, clariores sunt, quam si sensations simul praesentes habeant. Hinc in somno ubi cessant sensations, et soli imaginationis actus in anima dantur, hi multo clariores sunt, quam dum vigilamus; quum in somno phantasmatu pro ideis sensualibus existimantes, nos vigilare, et re ipsa contingere, quod tantummodo appetit. Ob eamdem rationem actus imaginationis clariores sunt, dum in tenebris versamur, et dum oculos claudimus; alia enim obiecta, quae cetera organa feriunt, imaginationis actus non perturbant.

II. Vim imaginationis et memoriam, quae ab illa pendet, laeso per morbum cerebro, ita laedi certum est ex observationibus, ut per-

ceptiones et ideae antea sensu productae iterum produci non possint. Refert Thucydides, quosdam a peste convalescentes memoria adeo orbatos fuisse, ut nec sese nec suos familiares nosset, licet obiecta praesentia discernerent. Plinius hist. nat. lib. 7. cap. 24. haec habet: *ictus lapide oblitus est litteras tantum: ex praetato tecto lapsus matris et ad finium propinquorumque cepit oblivionem; alius aegrotus servorum tantum.* Crugerus Hevelii summi astronomi praeceptor febre ardente memoriam adeo debilitatem deprehendit, ut multiplicationis ac divisionis arithmeticæ etiam in simplicissimis numeris non recordaretur. Necesse igitur est, ut quidpiam in corpore ac potissimum in cerebro insit, quod imaginationis operationi in anima respondeat. Quamobrem quum ideis sensualibus respondeant ideæ materiales in cerebro, hinc facile colligitur, easdem ideas materiales in cerebro iterum produci debero, quoties ideæ sensuales iterum in anima producuntur; ita nimirum apparet, vim imaginationis eodem modo deficere, quo deficit vis sensationis. Quaenam vero mutationes in cerebro, et quo modo producantur, nos explicare non posse fatemur, tum quod structura cerebri non sit satis explorata, tum quod incertum omnino sit, an motus in organo sensorio ab obiecto impressus in fibrillarum nervearum oscillatione consistat, an in motu fluidi cuius-

dam subtilissimi, quod a nonnullis *fluidum nerveum*, ab aliis *spiritus animales* appellatur, an tandem in fibrillarum oscillatione, simulque spirituum animalium motu. Sed quamcumque hypothesis amplectaris, rem perinde explicabis. Nos autem certis incertis miscere noluimus.

III. Si quaedam simul percipimus, et unius perceptio denuo producatur sive sensuum sive imaginationis ope, imaginatio producit et perceptionem alterius. Verum ut imaginatio cum perceptione praesente rei aliquius iterum producat perceptiones aliarum rerum simul cum illa perceptarum, necesse est, res istas vel saepius vel diu simul perceptas fuisse. Si enim res, quam nunc percipimus, successive cum variis rebus aliis simul percepta fuit, ratio aliqua adesse debet, cur inter varias illas res una potius recurrit in mentem cum re actu percepta, quam alia. Nulla autem alia ratio esse potest, quam quod illius rei, quae in mentem revocatur, perceptio saepius vel diutius coniuncta fuerit cum perceptione, quam actu habemus. Idem patet a posteriori. Si obiectum aliquod vides, illud diu contemplaris, ut percepcionis illius iterum producendæ facilitatem tibi compares; immo ab eodem obiecto dgressus phantasmata vi imaginationis conservas, et aciem mentis in eodem contemplando adhuc desfigis, ut eiusdem obiecti absen-

tis perceptionem in posterum producere val-
leas. Igitur facilitas producendi perceptiones
rerum antea perceptarum cum iis, quae nunc
percipimus, adquiritur, dum res saepius vel
diu sive sensu sive imaginatione simul per-
cipiuntur. Quare si res plures saepius vel diu
percipliantur, illarum perceptiones inter se
connec*t*untur, seu ex perceptione unius intel-
ligitur ratio, cur producatur altera. Itaque si
ex una perceptione vi imaginationis produc-
tur perceptio altera, necesse est, ut idea ma-
terialis, quae primae perceptioni respondet,
iterum etiam producat aliam ideam mate-
rialem alteri perceptioni denuo productae re-
spondentem. Si nempe imaginationis vi ex una
perceptione nascatur altera, idea materialis,
quae primae perceptioni respondet, resuscitat,
ut ita dicam, aliam ideam materialem
cum altera perceptione coniunctam. Quia ve-
ro idea materialis consistit in motu, qui ce-
rebro imprimitur, hinc patet, imaginationem
a statu cerebri pendere, et morbos cerebro
infestos imaginationem quoque turbare ac cor-
rumpere. Verum nemo a nobis requirat, ut
distincte exponamus, unde oriatur facilitas
producendi ideas rerum, quas antea habui-
mus, et qualis sit mutatio in cerebro pro-
ducta, an, ut fert communis opinio, pos-
ita sit in certis cerebri vestigiis, quae quum
sensationum ope fuerint a spiritibus animali-
bus impressa cerebro, spirituum animalium

reditu iterum teruntur: rursum trita revocant
ideam rei antea perceptae, et ex uno vesigio
in aliud propter mutum utriusque com-
mercum transeant: an potius posita sit in
facili fibrillarum cerebri plicabilitate, qua-
fiat, ut facile eodem modo plicentur vel o-
scillentur, quo saepius antea plicatae vel o-
scillatae sunt. Haec nobis ignota esse candi-
de fatemur.

IV. *Somnus* est: status ille mentis, quo
omnes sensationes clarae prorsus cessant, ni-
hilque eorum, quae praesentia nobis sunt,
nobis concii sumus. Dum in illo statu ver-
samur, dormire; dum vero redeunt sensa-
tiones clarae, evigilare dicimus. Somnus pro-
fundior appellatur, quando cum sensationi-
bus claris cessant etiam phantasmata clara
ita, ut nullius perceptionis prorsus nobis con-
scii simus. At dum in somno phantasmata
clara menti insunt, somniare dicimur, et
ideo somnium est: status ille mentis, quo
rerum absentium tantummodo, nullius vero
rei praesentis nobis concii sumus. Hinc dum
somniamus, res, quas percipimus, imagina-
mur. Porro inter imaginationis actus, dum
somniamus et dum vigilamus, haec consti-
tuenda est differentia, quod in somnio per-
ceptiones inordinatae sint, seu repraesentent
res nullo ordine se invicem consequentes, et
in vigilia sint ordinatae, seu res exhibeant
constantι ordine sibi invicem succedentes.

Haec vero constant experientia. Si actum imaginandi clare percipiamus, sed phantasmata obscura fuerint; quid somniemus, non agnoscimus. Quando enim phantasmata obscura sunt, rem, quam repraesentant, non agnoscimus, nec a ceteris distinguimus; etiam si actum ipsum imaginandi clare percipiamus. Quamobrem nobis concii sumus, nos somnare, non tamen quid somniamus, agnoscimus. Somnia igitur perinde ac perceptiones singulae distinguenda veniunt in *clara* et *obscura*. Somnium clarum est, quando agnoscimus, quid somniemus; obscurum vero est, quando, quid somniemus, non satis agnoscimus, etsi actus percipiendi nobis concii simus.

V. Ideam aliquam recognoscere dicimur, quando nobis concii sumus, nos eam iam antea habuisse. Sic dum hominem videmus, dumque iam antea a nobis visum fuisse, nobis concii sumus, illum recognoscimus. *Memoria* dicitur: *facultas recognoscendi ideas, ideoque et res ideis illis repraesentatas*. Igitur memoria supponit quidem imaginacionem, attamen ab illa distinguitur. Fieri enim potest, ut idea aliqua vi imaginationis iterum producatur, et tamen non recognoscatur, ut contingit illis, qui vi imaginationis in mentem revocant, quae olim in libro aliquo legerunt, sibi tamen concii non sunt, se illa umquam legisse, sed contra existimant, a se nunc inventa esse. Quia vero dum ideas re-

rum sensu vel imaginatione in mente iterum producuntur ac recognoscuntur, rursus etiam producuntur in cerebro ideae materiales illis respondentes; memoria *materialis*, ceu in cerebro considerata, nihil aliud est, quam *facilitas iterum producendi ideas materiales*. Hinc quum ista facilitas in actuali quadam cerebri mutatione consistat, a causa materiali pendet, ac proinde a causis quoque materialibus vel prorsus destrui vel ex parte tolli potest. Memoria igitur a causis materialibus laedi potest, et ideo observamus, memoriam saepius debilitari vi morborum acutorum atque capitis et ipsa senectute, qua nervis ac proinde cerebro creari solet mutatio aliqua.

VI. Plures sunt memoriae in diversis subjectis differentiae. I. Alii diurniore obiecti contemplatione facilitatem ideas recognoscendi sibi comparant, alii minus diuturna contemplatione ad id opus habent. II. Alii plures ideas recognoscere valent, alii pauciores. III. Alii frequentius iterata idearum productione memoriae semel infixa retinent. IV. Alii ideas memoriae demandatas valent recognoscere, etsi a multo tempore eas in memoriam non revocaverint; alii ideas iterum producere et recognoscere non valent, si eas ab aliquo tempore in memoriae non revocaverint. *Bonam* memoriam habere dicitur, qui cito et facile aliquid memoriae mandat, diuque retinet. *Magnam* vero memoriam habe-

re dicitur, qui multarum rerum ideas iterum producere et recognoscere longamque rerum seriem memoria retinere valet. Videmus enim, esse aliquos, qui cito et facile aliquid memoriae mandare et diu etiam retinere valent; non tamen multis eam onerare. Eorum enim, quae antea tenuerunt, obliviscuntur, aut longam rerum seriem eo ordine recensere non possunt, quo eas memoriae mandarunt. Illa memoriarum diversitas peculiares fibrillarum nervearum dispositiones seu constitutiones requirit. Vnde quum in diversis subiectis, immo in eodem subiecto diversis temporibus memoria diversa sit; fibrillae nerveae, ex quibus nervi atque cerebrum constant, nec in omnibus hominibus nec in eodem homine diverso tempore sunt eadem.

VII. Imaginatio et memoria exercitio amplificari et extendi possunt. Imaginatio quidem, quatenus per exercitium apta redditur ad plures ideas simul producendas, et easdem productas diutijs conservandas. Memoria vero, quatenus istas ideas continuo recognoscit. Verum ad iuvandam confirmandamque memoriam maxime conductit rerum ordo distinctaque singularum perceptio. Ponamus, in obiecto aliquo nos distinguere partes A, B, C, D, E cet. easque eodem ordine se excipere, quo litterae se invicem consequuntur. Et primo quidem ipsam A sigillatim nobis repraesentamus, non attentis ceteris par-

tibus; atque deinde cogitationem successive ad B, C, D, E cet. promovemus. Dum per aliquem temporis tractum singula haec sensui vel imaginationi praesentia sistimus, et ad ordinem, quo se invicem consequuntur, responentes, A et B simul, B et C simul cet. percipimus, facilitatem adquirimus una cum A producendi perceptionem ipsius B, et cum ipso B perceptionem ipsius C, et ita porro; ita ut excitata idea ipsius A recurrit quoque idea ipsius B, et deinde idea ipsius C, atque ita deinceps. Hoc autem modo ipsum obiectum memoriae mandamus eo quidem successu, ut perinde sit, ac si unicum A vel B vel C vel E memoriae mandaremus. Contra vero, qui obiectum non nisi confuse percipit, partes obiecti non distinguit, ac proinde ad numerum ordinemque partium non attendit; ideoque subsidio destituitur, quo in distincta perceptione idea ipsius B producitur ope alterius A, idea ipsius C ope alterius B, et ita porro. Haec iuvandae memoriae ratio confirmatur etiam a posteriori. Ponamus enim, te legere historiam quamdam prolixiorem multisque perplexis circumstantiis involutam. Si lectionem ita instituas, ut textum auctoris distincte resolas, singula facta circumstantiasque singulas a se invicem separans, et eo ordine, quo se invicem excipiunt perpendens; ea, quae legisti, te accuratissime enarrare posse, intelliges. Il-

la autem non adhibita diligentia , idem a te fieri non posse , animadvertes , licet eodem consumo tempore textum auctoris saepius relegeris. Idein experiri licet sive librum historicum sive dogmaticum legamus. Et his consentanea est praxis , qua memoria iuvatur , qualis est usus tabularum , in quibus uno quasi conspectu exhibentur dogmata , quae de aliquo arguento tenenda sunt , et in classes quasdam generales revocantur. In his vero tabulis conficiendis habenda est ratio ordinis , quo dogmata ad idem argumentum pertinentia sese invicem excipiunt. Ex his ergo patet , duplarem esse memoriae speciem. Alia *naturalis* appellatur , qua sine illa exercitatione ullo arte artificio praediti sumus ; alia autem *artificialis* , quae exercitatione et artificiorum ope extenditur atque comparatur. Memoria distingui solet a *reminiscencia*. Nempe *perceptionum praeteritarum mediata reproductio et recognitio* dicitur *reminiiscencia*. Si nempe ad circumstantias loci , temporis resque alias vel similes aut adfines , vel contrarias attendamus , ut rem aliquam recognoscamus ; tunc *reminisci* dicimur.

VIII. Ad hunc locum pertinere potest quaestio , utrum scilicet homines omnes in profundissimo etiam somno semper aliquid percipiant , suarumque *perceptionum* sibi concisi sint , licet cogitationum illarum memoria non remaneat. In hac quaestione ignorantiam

nostram ingenue fatemur. Et quidem animam perpetuo cogitare neque experientia neque ratione probari potest. Propria quidem conscientia quisque convincitur , se , dum vigilat aut somniet , cogitare ; ac proinde concludendum est , semper nobis inesse cogitandi facultatem. At utrum id , quod in nobis vigilantibus et somniantibus cogitat , seu anima in arctissimo etiam somno semper cogitet , quamvis a somno excitati nullam harum cogitationum memoriam habeamus ; hoc ipsum est , quod experientia nullo modo demonstrat. Adfirmant cartesiani , intelligi non posse , quid sit anima , nisi concipiatur tamquam substantia actu cogitans ; unde concludunt , animae essentiam in actuali cogitatione positam esse. Verum nos animam dicimus substantiam , quae habet cogitandi facultatem. Necesse autem non est , ut inde inferamus , substantiam illam semper cogitare. Praeterea haec inest menti proprietas , ut ideae , quas antea habuit , ipsi quodammodo inhaereant , quum eas possit iterum producere et recognoscere. Quis autem adfirmare poterit , sublata omni cognitione praesenti tales ideas , quae revocari possunt , non superesse ?

Neque observare abs re erit , quibus , ut ita dicam , gradibus a vigilia in somnum paulatim delabamur. Mentem sentimus vividissimis distinctisque ideis ac sensationibus occupatam atque attentam. Paullo post minuitur

earum vividitas: attentio veluti subsidit: iam uni ideae non magis quam alteri attenta mens res praesentes perfuntorię spectat, neque uni prae ceteris immoratur, tuncque vulgo dicitur *de nihilo cogitare*. Tunc confusa omnia apparent: mens ea spectare dedita-
tur, et ita leviter adficitur, ut vix ea per-
cipiat, donec tandem torpedine quadam vel-
ut oppressa nec sui ipsius nec aliarum re-
rum sibi conscientia sit: tum demum producta
somni cortina omne clararum idearum spe-
ctaculum menti intercipitur. Ex his paucis
manifestum est, de hac quaestione nihil cer-
to adfirmare posse.

CAPVT III.

De aliis quibusdam mentis humanae
facultatibus.

Duas primariae animae facultates distin-
guendas esse, statuimus in ipso logices ini-
tio. Prima nempe est facultas *cognoscendi*,
altera autem facultas *appetendi*. Hae autem
duae primariae facultates secundum nostrum
conciendi modum rursus duas partes ha-
bere intelliguntur, *inferiorem* scilicet et *su-
periorem*. Facultatis cognoscitivae pars *in-
ferior* dicitur illa: *qua rerum sensibiliū
notiones obscuras et confusas, hoc est, per
sensus tantum adquirimus*. De hac prima

parte in praecedentibus articulis sermonem
habuimus, sensationum doctrinam explican-
tes. Facultatis cognoscitivae pars superior vo-
catur: *qua notiones distinctas adquirimus,
et ab imaginibus corporeis separamus*. Haec
intellectus proprie dicitur. Facultatis appe-
titivae duae etiam partes distinguuntur, nimi-
rum *inferior* seu *appetitus sensitivus* et *superior* seu *appetitus rationalis*. Prior est:
facultas obiecta appetendi vel aversandi ex
notione boni vel mali confusa seu per sensus
adquisita. Atque hinc nascentur animi ad-
fectus, ac proinde haec prima pars ad *ethi-
cam* proprie pertinet. Posterior est: facultas
appetendi vel aversandi obiecta, prout ab
intellectu proposita sunt tamquam bona vel
mala, et voluntas proprie appellantur. Itaque
intelligendi et volendi facultates dumtaxat
heic considerabimus.

ARTICVLVS I.

De facultate intelligendi, seu de intellectu,
et eius operationibus.

I.

Intellectus dicitur: *facultas res distincte
et universim repraesentandi*. Quamvis in-
tellectus nomen ambiguam vagamque signifi-
cationem vulgo habeat, non invito tamen
vulgari usu loquendi, *sensus* ad rerum